

ДОЗВОЉЕНИ И НЕДОЗВОЉЕНИ ПРИТИСАК НА ОСУМЊИЧЕНОГ ТОКОМ ПРОЦЕСА САСЛУШАЊА

Мр Ненад МИЛИЋ, асистент
Полицијска академија, Београд

Апстракт - Осумњичени током саслушања у највећем броју случајева неће истинито да исказује о чињеницама које могу водити његовој осуди. То је нормално и очекивано понашање сваког човека који се налази у таквој ситуацији. Као последица тога, припадници полиције у немогућности да дођу до истинитог исказа прибегавају каткад примени недозвољених метода и средстава. Аутор прави кратак осврт на неке од законом изричито забрањених метода саслушања (мучење, наркоанализа, обмана, претња, лоботомија и хипноза) и изводи закључак да ниједна држава која претендује да буде савремена, демократска и правна не сме дозволити да се до истине долази на начин који је у супротности са правним и етичким стандардима савременог друштва. Међутим, аутор истиче да слобода воље осумњиченог није апсолутна категорија и да извесно „притискање воље осумњиченог током саслушања мора постојати. Пружајући одговор на питање када се за неки исказ може рећи да је добровољно дат, он настоји да укаже где је граница иземћу дозвољеног и недозвољеног „притискај на осумњиченог током процеса саслушања.

Кључне речи - саслушање осумњиченог, недозвољене методе добијања исказа, слобода воље осумњиченог, изнуђивање исказа.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Како савршен инструмент за откривање лажи још увек не постоји, припадници полиције широм света у немогућности да до истине дођу законом дозвољеним методама, прибегавају каткад употреби законом забрањених метода. На тај начин не само да се крше права лица у односу на кога се такве методе употребљавају, већ је присутан и озбиљан ризик да особа призна кри-вично дело које није извршила. Иако се употребом недозвољених метода често може открити истина, ниједна држава која претендује да буде савремена, демократска и правна не сме се руководити макијавелистичком максимом „циљ оправдава средства“ и до истине долазити на начин који је у супротности са правним и етичким стандардима савременог друштва. У том смислу и постоје бројне правне норме унутрашњег права, као и међународни документи који за циљ имају да осигурају сазнавање истине на хуман и друштвено прихватљив начин.

Када се говори о забранама садржаним у унутрашњем праву, припадници полиције током саслушања осумњиченог се морају придржавати забрана које су садржане у Уставној повељи државне заједнице Србија и Црна Гора, односно Повељи о људским и мањинским правима и грађанским слободама која је њен саставни део, Уставу РС, као и у одговарајућим одредбама ЗКП, Закона о унутрашњим пословима РС и др.

Међународни документи не садрже изричите одредбе о прикупљању обавештења од грађана за потребе кривичног поступка, али садрже одредбе о поступању полиције при истраживању кривичних дела, поступању са ухапшеним лицима и одредбе о правима грађана које се могу и морају применити на подручје прикупљања обавештења¹. Од међународних докумената чије се одредбе непосредно или посредно односе на узимање исказа од лица, нарочито су значајни:

- *Универзална декларација о људским правима*² која у чл. 5. истиче: „Ни-ко не сме бити подвргнут мучењу или окрутном, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању“.
- *Декларација о заштити свих особа од мучења и других облика окрутног, нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања*³ која у члану 2.

1 Крапац, Д.: Полицијске власти у извидима казних дјела у Републици Хрватској, наведено према: Кесић, Т.: Активност органа унутрашњих послова у прикупљању обавештења од грађана, Зборник радова ВШУП број 7, Београд, 2003, стр. 156.

2 Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине УН 217А (III) од 10. децембра 1948.

3 Усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација 9. децембра 1975. године, резолуцијом број 3452 (XXX).

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

каже: „Свако мучење или друго окрутнo, нељудско или понижавајуће поступање или кажњавање представља злочин надљудским достојанством и треба га осудити као омаловажавање циљева Повеље Уједињених нација и као кршење човекових права и основних слобода, проглашених у Универзалној декларацији о људским правима¹.

- *Конвенција УН против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или постојања*⁴ која у чл. 2. каже: „Свака држава уговорница предузеће ефикасне законодавне, административне, судске или друге мере за спречавање радњи мучења ... никаква ванредне околности, било ратно стање, било претња ратом, унутрашња политичка нестабилност или било која општа опасност, не смеју бити изговор за мучење¹.
- *Међународни пакт о грађанским и политичким правима*⁵ који у чл. 7. између осталог истиче да се: „нико не сме подвргнути мучењу или окрутном, нечовечном или понижавајућем поступању или казни¹.
- *Европска конвенција за заштити људских права и основних слобода*⁶ која у чл. 3. истиче да нико не сме бити подвргнут мучењу или нехуманом или понижавајућем поступању или кажњавању.

Појам незаконито прибављених обавештења најбоље одређује М. Аћимовић када каже да су то све оне информације које је надлежни орган добио на начин супротан некој од изричитих забрана или уз заобилажење неке изричите забране. Такође, додаје овај аутор, ако је обавештење незаконитим путем добило неко друго лице па га доставило надлежном органу те он по томе поступа, требало би и такву информацију третирати као недозвољено прибављену⁷. Такво схватање прихвата и наш ЗКП који прописује да судска одлука мора бити укинута увек кад је у њој употребљен незаконит доказ, па и кад је очигледно да би без тога доказа остала иста (чл. 368. ст. 1. т. 10 ЗКП).

4 Усвојена резолуцијом 39/46 Генералне скупштине УН, 10. децембра 1984. године, ступила на снагу 26. јуна 1986. године.

5 Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А (XXI) од 16. децембра 1966. године, а ступио на снагу 23. марта 1976. године.

6 Усвојена је 04.11.1950. године и допуњена одредбама Протокола број 3 који је ступио на снагу 21.03.1970. године и Протокола број 5 који је ступио на снагу 20.12. 1971. године.

7 Аћимовић, М.: Незаконито прибављање информација, ЈРКК, 2-3/1985, стр. 40.

НЕКЕ НЕДОЗВОЉЕНЕ МЕТОДЕ ДОБИЈАЊА ИСКАЗА

У настојању да дођу до истине припадници полиције се служе различитим методама и средствима. Неке од њих не угрожавају физички и духовни интегритет човека, за разлику од других које то чине. Посматрано са историјског аспекта по својој нехуманости нарочито се истичу оне методе и средства које су се примењивале у инквизиторском поступку. За разлику од средњег века, данашњи развој науке и технике омогућио је појаву нових, суптилнијих али подједнако сурових метода које подразумевају употребу различитих електричних и електронских направа и психофарматика, које, иако изазивају велике патње и болове, најчешће не остављају видљиве трагове њихове примене што за последицу има да се њихова примена тешко доказује. Дакле, суштина њихове примене остаје иста – оне угрожавају физички и духовни интегритет човека, а понекад њихова примена иде дотле да се човеку одузме оно највредније што он има а то је његов живот.

Генерално гледано, током процеса саслушања недозвољене методе се примењују у циљу:

- добијања признања осумњиченог,
- добијања других релевантних информација и података,
- принуђивања осумњиченог на сарадњу,
- застрашивање како осумњиченог, тако и других лица како би се она принудила на одређено чињење или нечињење,
- кажњавања јер је nanoшење патњи и болова проверен начин извршавања санкција⁸.

Када се говори о недозвољеним методама саслушања осумњиченог у законским актима најчешће се изричито забрањују: мучење осумњиченог, наркоанализа, обмана, претња, лоботомија и хипноза.

1. Тортура

Тортура (мучење) представља једну од најбруталнијих метода које се користе у циљу добијања исказа. Мучење као метода добијања исказа појавило се још у Римској империји, међутим, тек у инквизиционом поступку ова метода долази до свог пуног изражаја. Са почетком 19. века и укидањем инквизиторског поступка ова метода се све ређе примењива да би тек крајем 19. века она била

⁸ Вучинић, Н.: Основи људских права и слобода, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 73.

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

укинута у већини европских држава. Нажалост, иако смо закорачили у 21. век, не можемо рећи да примена ове методе добијања исказа припада прошлости, обзиром да се и данас, мада знатно ређе, ова метода још увек примењује и то пре свега у тоталитарним и ауторитарним режимима, а понекад и у режимима који се означавају као демократски.

Постоје различите дефиниције мучења. Тако, *Конвенција УН против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступања*, мучење дефинише као сваки чин којим се тешки болови или патње, било телесни било душевни, намерно наносе другој особи да се од ње или треће особе добије обавештење или признање, да се казни за чин који је она или трећа особа предузела, или да би се њу или трећу особу застрашило или присилило, или у било које сврхе засноване на дискриминацији било које врсте, када су такви болови или патње задани од или на подстрек или с пристанком или с прихватањем службене особе или треће особе која делује са службеним овлашћењем.

Декларација о заштити свих особа од мучења и других облика окрутног, нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања, мучење дефинише као свако деловање којим службена или друга особа узрокује човеку тешку бол или тешке патње, било телесне било менталне, с намером да од њега или од треће особе прибави податке или признање, или да га казни за дела које је учинио или за која сумња да их је учинио, или с намером да њега или другу особу застраши. Такође, истиче се у овој декларацији, мучење не укључује бол или патњу који су само нужна или случајна последица законите санкције, која је у складу са стандардизованим минималним правилима о поступању са затвореницима.

С. Бељански истиче да би као одређени вид тортуре требало означити и сваку злоупотребу моралног васпитања, незнања, осећања, политичких убеђења, вере и карактерних особина, па дакле, и сваку врсту апела, којим би одлука окривљеног о давању исказа и садржају тог исказа била подстакнута или управљана слабостима које проистичу из ових својстава и околности⁹.

Када се говори о појму мучења може се разликовати мучење у ужем и мучење у ширем смислу. Мучење у ширем смислу обухвата и нечовечно и свирепо поступање и кажњавање. Основна разлика између мучења у ужем смислу и ових поступања огледа се у:

- интензитету нанесених болова и патњи обзиром да нечовечно поступање, за разлику од мучења, карактерише нижи интензитет болова и патњи,

9 Бељански, С.: Одбрана окривљеног у кривичном поступку, ЈРКК, 4/1989, стр. 166.

Ненад Милић

- односу између иследника и осумњиченог (код нечовечног поступања физички додир и непосредна примена насиља над осумњиченим су много мање изражени него у случају мучења)¹⁰.

Како је Комитет за људска права у једном случају истакао, нечовечно поступање је више везано за неадекватне услове лишавања слободе, смештај, исхрану, велики број лица у скученом простору, него за активну употребу насиља од стране власти према осумњиченима¹¹.

Искази добијени мучењем не могу се користити као релевантан доказ нити производити било какво правно дејство, а њихово евентуално коришћење у том контексту представља повреду права на законито и правично суђење.

2. Наркоанализа и лоботомија

Суштина примене наркоанализе и лоботомије, као методе прибављања исказа, састоји се у испитивању особе након што јој је привремено или трајно ослабљена воља и свесна контрола.

Наркоанализа се састоји у употреби наркотичких средстава која доводе до слабљења контролне функције над нервним системом чиме се инхибира свесна цензура. Ефекат који производи примена наркотичких средстава Ранко Соколовић описује на следећи начин: „отпор лица опада, нестаје стид, слаби самокритика а долази и до потребе за свеопштим и неконтролисаним говором (наступа логореја). Слабљењем воље појачава се сугестибилност што може резултирати нетачним исказом лица...“¹².

Момчило Грубач указује да наркоанализа не би смела бити примењена ни у случају када лице у односу на кога треба да се примени је на то сагласно или је пак захтева. У вези са тим Грубач истиче: „наркоанализа се не слаже са правом окривљеног да потпуно слободно организује своју одбрану, чак ни када би се вршила по пристанку или на захтев окривљеног, јер је питање колико би тај пристанак био слободан, какве би биле последице његовог недавања и да ли би се са етичког гледишта могао оправдати пристанак који искључује могућност контроле својих поступака и деградира достојанство сопствене личности“¹³.

Наркоанализу треба разликовати од *наркодијагнозе* која се одређује као дијагностички поступак који се користи за утврђивање душевног стања лица,

10 *Ibidem*, стр. 75.

11 Случај Martinez Portorreal против Доминиканске Републике, наведено према: Вучинић, Н., *op.cit.*, стр. 75.

12 Соколовић, Р.: Полиција и кривични поступак, Службени гласник, Београд, 2002, стр. 175.

13 Грубач, М.: Кривично процесно право, Службени гласник, Београд, 2002, стр. 286.

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

нарочито ако симулира душевну болест или неки органски недостатак. Међутим, психијатри истичу да је разлика између наркоанализе и наркодијагнозе више теоријског карактера него што има практични значај. Наркоанализа је изричито забрањена у нашем кривичнопроцесном законодавству (чл. 131. ст. 4. ЗКП), међутим, у погледу наркодијагнозе постоје мишљења да она није забрањена јер чл 131. ст. 2. ЗКП дозвољава да се, чак и без пристанка окривљеног, према њему предузимају медицински дијагностички захвати (узимање крви и друге лекарске радње које се по правилима медицинске науке врше ради анализе и утврђивања чињеница важних за кривични поступак), под условом да нису штетни по здравље. Међутим, преовладава став да наркодијагнозу не би требало дозволити у процесне сврхе¹⁴.

Лоботомија представља пресецање нервних путева између фронталног (чеоног) режња мозга и таламуса и хипоталамуса са циљем да се постигне напредак у лечењу тешких душевних болесника.

Творац лоботомије је португалски психијатар Е. Мониз који је за свој проналазак добио Нобелову награду за медицину. После почетног успеха 40-тих година прошлог века лоботомија је постала предмет бројних критика због тога што мења личност пацијента, што ствара апатичне, безвољне и равнодушне људе. Данас се овј метод употребљава само изузетно и то само у случају неких тешких душевних обољења и када су већ безуспешно испробане друге „конвенционалне“ методе.

Као и наркоанализа и лоботомија је у нашем кривичнопроцесном законодавству изричито забрањена (чл. 131. ст. 4. ЗКП).

3. Обмана и претња

Обмана је лажна информација која је свесно, намерно одаслата са циљем да се осумњичени (прималац информације) доведе у заблуду.

Током процеса саслушања обмана се најчешће јавља у виду лажних обећања која се дају осумњиченом (да ће избећи кажњавање, да ће бити блаже кажњен, да ће се из притвора пустити његов сродник или пријатељ и сл.). Пракса показује да су извршиоци кривичних дела веома често вољни да признају ако би на тај начин нешто могли добити заузврат – једноставно, они траже неко обећање. У вези са претходно наведеним, Васиљевић и Грубач истичу да обмана постоји и ако се учиниоцу кривичног дела обећа да ће бити блаже кажњен

¹⁴ Опширније о разлозима који иду у прилог забрани наркодијагнозе видети у: Алексић, Ж., Миловановић, З.: Лексикон криминалистике, Глосаријум, Београд, 1999, стр. 175.

у случају давања признања или какве друге изјаве, чак и онда када би такво обећање по закону било остварљиво, јер коришћење те могућности не зависи од онога ко води истрагу¹⁵.

У криминалистичкој теорији се прави разлика између лукавства и обмане. Како истиче Владимир Кривокапић: „Границу између ова два понашања је много лакше одредити термилошки него садржајно па као мерило треба да послужи колико правна норма (ЗКП), толико и етички или морални обзир у односу на лице од кога треба прибавити исказ. Једно од мерила је да ли постоји лаж која се може користити и у једном и у другом случају. Уколико је лаж већег обима и битно је утицала на вољу испитаника може се говорити о обмани. Ако пак то није случај, већ се ради о много мањем обиму који пресудно не утиче на вољу саговорника, таква лаж би била дозвољена¹⁶“. Са друге стране, Б. Симоновић полази од тога да се лукавство може примењивати током процеса саслушања само ако се заснива на презентирању истинитих чињеница и доказа¹⁷, дакле, никакво саопштавање лажи осумњиченом, без обзира да ли је она мањег или већег обима, не долази у обзир јер је то недозвољени начин испитивања.

Употреба лукавства и обмане од стране полиције током процеса саслушања често је била предмет нападања и оспоравања. Том приликом најчешће се истичу следећи аргументи:

– „ПОДЈЕДНАКЕ ШАНСЕ“ – уколико би употреба лукавства током саслушања била дозвољена, тада полицајац не би био равноправан са осумњиченим. Иако осумњичени поседује извесна права (право на браниоца, право на ћутање...) она нису довољна да би се могло говорити о постојању равноправности. Међутим, заступници овог аргумента заборављају да се и осумњичени током саслушања често користи лукавством. Такође, није ни у интересу друштва да полиција и осумњичени буду у подједнаком положају. Због тога овај аргумент треба одбацити.

– „ЈЕДНАКОСТ ИЗМЕЂУ ОСУМЊИЧЕНИХ“ – суштина овог аргумента се огледа у томе да су неки учиниоци кривичних дела интелигентнији, искуснији, и самим тим у већој мери способни да се одупру „притисцима“ полиције током процеса саслушања. Дакле, из разлога „једнакости између осумњичених“ полицајац када саслушава интелигентног и искусног осумњиченог сме користити целокупно своје знање и искуство, док када саслушава неинтелигентног,

15 Васиљевић, Т., Грубач, М.: Коментар ЗКП, Службени гласник, Београд, 2003, стр. 187.

16 Кривокапић, В.: Криминалистика тактика III, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 29-30.

17 Симоновић, Б., Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 1997, стр. 241.

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

наивног, неугог осумњиченог он то не би смео чинити јер – недостојно је да државни званичници (полиција) искоришћавају „душевну рањивост“ грађанина (осумњиченог). То просто није могуће. Међутим, мора се признати да овај аргумент има смисла ако се говори о особама са изразитим менталним поремећајима, али он ни тада не долази до изражаја јер постојеће одредбе закона већ у довољној мери штите овакве категорије лица.

– „ПОВЕРЕЊЕ“ – суштина овог аргумента се огледа у томе да се испитивач не сме служити лукавством јер то може отежати процес успостављања поверења са осумњиченим. У том смислу и Д. Модли истиче: „Испитивач не сме никада лагати или варати (блефирати), јер ако га осумњичени ухвати у лажи он, по правилу, апсолутно губи на ауторитету и престаје свака сарадња (трансфер)“¹⁸.

– „ДОСТОЈАНСТВО“ – суштина овог аргумента се огледа у томе да је притискање осумњиченог да одговара на питања прекомерно окрутно јер се сугерише осумњиченом да он није часна особа, осим ако не призна. На тај начин се директно напада на достојанство осумњиченог што се не сме допустити.

– „МОРАЛНИ РАЗЛОЗИ“ – суштину овог аргумента најбоље осликава В. Бајер када каже да: „обману треба забранити не зато што она присиљава окривљеног на признање, него зато што су та средства недостојна државних органа... када би нпр. орган који води истрагу окривљеном предочио да су његови саучесници признали, иако то не би било истина, или би окривљеном обећао да неће бити кажњен ако призна или му дао неко слично обећање које не може или не мисли да изврши, то би било недостојно државног органа. Државни органи се не могу служити таквим недостојним средствима, јер би то могло лоше деловати на окривљеног. Он би на тај начин видео да ни орган кривичног поступка не бира средства када жели постићи неки циљ, што би га могло учврстити у његовом антисоцијалном ставу“¹⁹.

– „ПРАВНИ РАЗЛОЗИ“ – суштина овог аргумента је да је обмана законом забрањена. Ако се има у виду да наш ЗКП забрањује обмањивање окривљеног, овај аргумент није могуће оспорити.

– „ОПАСНОСТ СУГЕСТИВНОГ ДЕЛОВАЊА“ – суштину овог аргумента најбоље представља Б. Симоновић када каже: „Код сугестивних,

18 Модли, Д.: Чињенице о намери убојства, наведено према: Симоновић, Б.: Обмањивање осумњиченог у преткривичном и окривљеног у кривичном поступку – разлози за и против, ЈРКК, 1-2/95, стр. 237.

19 Бајер, В.: Опћи проблем у вези са исказом окривљеника као доказним средством, наведено према: Симоновић, Б.: Обмањивање осумњиченог, стр. 236.

Ненад Милић

особа са комплексом мање вредности, малолетника, осумњичених који су у време извршења кривичног дела били под дејством наркотика (или услед других фактора у стању омамљености) обмањивање остварено презентирањем неистинитих чињеница и уз психолошки притисак, може да доведе до заблуде и давања лажног признања²⁰.

– „ПРАГМАТИЧНОСТ“ – суштина овог аргумента се огледа у томе да ако би се полицајцима дозволило да се служе обманом током процеса саслушања, то би могло водити установљавању „праксе лагања“ која би долазила до изражаја и у неким другим ситуацијама (нпр. приликом писања записника и других писмена, сведочења на суду...).

У САД полиција и судови употребу лукавства и преваре сматрају дозвољеним и саставним делом радње саслушања. Таква пракса установљена је случајем²¹ у којем је Врховни суд потврдио пресуду која је била једним својим делом заснована на признању до кога се дошло употребом очигледног лукавства и преваре. Овакав став потврђен је бројним другим судским пресудама које су учиниле законитим, на пример, лагање осумњиченог да су његови отисци прстију пронађени на месту извршења, лагање осумњиченог у погледу тога да је жртва кривичног дела које је извршио осумњичени преживела и да ће га идентификовати, као и друге сличне тактике. Међутим, Врховни суд уводи извесно ограничење када је реч о употреби лукавства и преваре тако што каже да они не смеју бити такви да „шокирају“ суд и друштво (на пример, да се полицајац представи као адвокат осумњиченог и у разговору са својим „клијентом“ добије признање, да се представи као свештеник и сл.).

Претња представља стављање у изглед извесног зла осумњиченом које је подобно да утиче на његову вољу како би се он приволио да призна.

Између обмане и претње некада је веома тешко направити разлику. На пример, обећање осумњиченом да ће добити блажу казну ако призна извршење кривичног дела, у суштини представља имплицитно дату претњу да ће добити тежу казну ако не призна.

4. Хипноза

Хипноза представља стање измењене и сужене свести, слично сну (мада су мождани таласи, дисање, рад срца, телесна температура и други физиолошки

20 Симоновић, Б.: Обмањивање осумњиченог, стр. 238.

21 *Frazier v Cupp*, 394 (1969)

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

процеси исти као у будном стању релаксације). У оваквом стању особа је изразито погодна за сугестију.

Хипнози је подложно око 15% одраслих особа и требало би је користити искључиво у научне сврхе како би се избегле штетне последице. Приликом саслушања она даје слабе резултате због отпора и неподобности за хипнозу осумњичених и окривљених лица²².

Иако ЗКП изричито не забрањује хипнозу, њена употреба током процеса саслушања осумњиченог се сматра недозвољеном јер би сваки покушај примене хипнозе противно вољи окривљеног значио недопуштено ограничавање његових права.

Где су границе „притискања“ воље осумњиченог током процеса саслушања?

Када се говори о саслушању осумњиченог могу се разликовати три ситуације:

1. *Осумњичени хоће да пружи поштин и истинији исказ у вези са кривичним делом поводом које се саслушава*

Овакве ситуације се веома ретко дешавају и најчешће је реч о случајевима где осумњичени осећа грижу савести због извршеног кривичног дела или пак код њега постоји веровање да је његова кривица доказана па је свеки отпор узалудан.

2. *Осумњичени неће ништа да исказује, а ако нешто и каже, то је далеко од истине*

Ова категорија осумњичених, без обзира на доказе који стоје против њих и тактику коју испитивач примењује, током процеса саслушања не казује ништа. Током саслушања ове категорије осумњичених дешава се да припадници полиције, револтирани што и поред бројних покушаја не могу „извући“ ни реч током саслушања, прибегавају понекад употреби физичке снаге према осумњиченом (шамари и сл.) али и других недозвољених метода.

3. *Осумњичени који невољно казују истину*

Осумњичени који се подводе под ову категорију током саслушања најчешће испричају велики део истине, а понекад и целу. Међутим, на казивање истине они се не одлучују ни лако, ни брзо, што је и нормално јер ни од кога не треба очекивати да лако пристане да исказује о стварима које могу

²² Соколовић, Р., *op.cit.*, стр. 174.

водити његовој осуди. Због тога, у највећем броју случајева, казивању истине претходиће примена одговарајућих тактичко-психолошких метода од стране полицајца.

Дакле, у случају када осумњичени који се саслушава не жели истинито да исказује, његово саслушање, по правилу, подразумева примену извесних форми „притиска“ на вољу осумњиченог. Међутим, постоји схватање по којем је слобода воље осумњиченог апсолутна категорија и да се, сходно томе, на њу не сме вршити никакав утицај. Са друге стране, присутан је став да се правосудни органи и полиција не могу лишити могућности да утичу на осумњиченог како би га приволели на сарадњу. У том смислу Б. Симоновић оправдано истиче: „Не може се ускратити право осумњиченом да ћути и да се не брани, али из тога се не може извући закључак да судски или полицијски органи не могу да утичу на њега да измени понашање. Када то тако не би било онда се не би смели предочавати докази осумњиченом током саслушања“²³. Дакле, „притискање“ осумњиченог произилази из саме природе процеса саслушања и представља његов саставни део²⁴. Тако, свако упућивање вербалних садржаја осумњиченом (питања, коментари...) у извесној мери утиче на интелектуалне, вољне или пак емотивне аспекте његове личности и представља извесну форму „притиска“. Ако је „притисак“ такав да се њиме крше слободе и права осумњиченог он је, по правилу, законом забрањен, и у том случају добијени исказ неће имати никакав значај, а припадници полиције који га примењују могу сносити одговорност због таквог поступања. Дакле, изванредан интензитет „притиска“ на осумњиченог мора бити присутан током процеса саслушања. Због тога се оправдано поставља питање: Где је граница између дозвољеног и недозвољеног „притиска“ на осумњиченог током процеса саслушања?

Најчешће се граница између дозвољеног и недозвољеног притиска поставља кроз захтев да исказ осумњиченог не сме бити прибављен употребом принуде, силе и претње и других законом изричито забрањених метода и средстава, дакле, он мора бити добровољно дат. У вези са тим одмах се намеће и следеће питање: Када за неки исказ осумњиченог можемо рећи да је добровољно дат?

Добровољно дата изјава се најчешће одређује као изјава која настаје као резултат „рационалног интелекта и слободне воље“²⁵. Међутим, оваквом

23 Симоновић, Б. Прибављање и оцена исказа..., стр. 211-212.

24 Социолози заступају тезу да саслушање представља тзв. присилну комуникацију. Опширније о томе видети у: Herren, R.: Saslušavanje kao društvena komunikacija, Izbor, 4/77, str. 361.

25 Судска пракса америчких судова. На пример, Mincey против Аризоне (1978) 437 US 385, 398; Townsend против Sain (1963) 372 US 293, 307 и други.

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

одређењу могу се упутити извесне примедбе. Наиме, ако би се прихватило овакво одређење добровољно дате изјаве и признање осумњиченог се сматрало законом дозвољеним само у случајевима када оно настаје као производ „рационалног интелекта“, онда тешко да би припадници полиције успевали да дођу до признања које би испуњавало такве услове. Наиме, одлука осумњиченог да исказује о чињеницама које могу водити његовој осуди и изрицању санкције тешко да се може окарактерисати као производ „рационалног интелекта“. Основни недостатак овог и њему сличних одређења је у томе што се пажња усмерава искључиво на ментално стање осумњиченог, при чему се занемарују понашање и поступци полицајаца током процеса саслушања, а који су од суштинског значаја. Наиме, на то да ли је исказ осумњиченог изнуђен или не, утичу, пре свега, речи и поступци полицајца који води процес саслушања – све остале околности попут старости, интелигенције, образовања и других карактеристика личности осумњиченог су значајне само због тога што дају значење ономе што је полицајац рекао или учинио током процеса саслушања. Чињеница да на принудан карактер процеса саслушања пре свега утичу речи и поступци полицајца који саслушава осумњиченог никако не значи да он према осумњиченом мора бити пријатељски расположен и да се према њему мора љубазно опходити. Саслушање најчешће није пријатна и љубазна конверзација, већ је то службена радња која се предузима с јасним циљем – утврђивање истине.

У настојању да пружи одговор на питање какво је то недозвољено поступање полицајаца према осумњиченом током процеса саслушања, Рицхард Лео истиче 10 услова, при чему је довољно да само један буде испуњен и да се саслушање може окарактерисати као принудно, а самим тим и законом забрањено. Реч је о следећим условима:

- полицајци нису упознали осумњиченог са његовима правима,
- полицајци нису омогућили осумњиченом коришћење права која му по закону припадају,
- полицајци су додиривали осумњиченог не непријатељски начин,
- осумњичени је био у очигледној физичкој или психичкој патњи (није неопходно да су полицајци својим поступцима проузроковали ту патњу, већ је то могао бити и неки трећи узрок),
- претња физичким или психичким повређивањем,
- полицајци су осумњиченом обећали неку погодност у замену за признање кривице,

Ненад Милић

- лишавање осумњиченог неких егзистенцијалних потреба (храна, вода...)
- начин испитивања осумњиченог је био агресиван и непријатељски,
- саслушање је трајало исувише дуго (више од 6 сати),
- воља осумњиченог је савладана од стране једног или више фактора²⁶.

ЗАКЉУЧАК

Слобода воље осумњиченог није апсолутна категорија па припадници полиције могу током процеса саслушања применом различитих тактичких поступака „притискати“ вољу осумњиченог у настојању да дођу до истине. Међутим, то „притискање“ има своје границе од којих су неке повучене одговарајућим одредбама Устава као највишег правног акта неке државе, као и одговарајућим одредбама осталих законских аката (пре свега, ЗКП) који морају бити усаглашени са њим. У свим осталим случајевима који законом нису изричито забрањени, границу „притискања“ осумњиченог постављају основна права и слободе које припадају сваком човеку као живом бићу. Свако ко се усуди да пређе такву границу мора сносити одговорност, а исказ добијен на тај начин не сме имати никакву вредност. Такође, никакву вредност не смеју имати ни сви други, на законит начин прибављени, докази, ако се до њих дошло на основу незаконито прибављеног исказа, већ и они „као плод затрованог дрвета“ морају бити одбачени.

---

26 Leo, R.: Inside the interrogation room, Journal of Criminal Law & Criminology, Chicago, Winter 1996, str. 232.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић, Ж., Миловановић, З.: *Лексикон криминалистике*, Глосаријум, Београд, 1999.
2. Аћимовић, М.: *Оцена веродостојности исказа у судском поступку*, ЈРКК, 1-2/1981.
3. Бељански, С.: *Одбрана окривљеног у кривичном поступку*, ЈРКК, 4/1989.
4. Васиљевић, Т., Грубач, М.: *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2002.
5. Вучинић, Н.: *Основи људских права и слобода*, ЦИД, Подгорица, 2001.
6. Грубач, М.: *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2002.
7. Живковић, М.: *О питању допуштености доказа прибављеног повредом личног права*, „Безбедност“, МУП Републике Србије, Београд, 3/2000.
8. Кесић, Т.: *Активности органа унутрашњих послова у прикупиљању обавештења од грађана*, Зборник радова наставника ВШУП-а 6, ВШУП, Београд, 2002.
9. Кривокапић, В.: *Криминалистика Тактика III*, Полицијска академија, Београд, 1998.
10. Laurie, M.: *Deceptive police interrogation practices: How far is too far*, Michigan Law Review, March 2001.
11. Louis, D. A.: *Lies, promises or threats*, FBI Law Enforcement Bulletin, Washington, July 1993.
12. Muller, W.: *Zabranjene metode saslušavanja*, „Izbor“, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 1/1983.
13. Симоновић, Б.: *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Правни факултет, Крагујевац, 1997.
14. Симоновић, Б.: *Обмањивање осумњиченог у прејкривичном и окривљеног у кривичном поступку - разлози за и против*, ЈРКК, 1-2/1995.
15. Соколовић, Р.: *Полиција и кривични поступак*, Службени гласник, Београд, 2002.
16. Tunc, R.: *Serum istine*, „Izbor“, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 3/1955.
17. Herren, R.: *Saslušavanje kao društvena komunikacija*, „Izbor“, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 4/1977.

Ненад Милић

ALLOWED AND FORBIDDEN PRESSURE ON A SUSPECT IN THE COURSE OF INTERROGATION PROCESS

- Summary -

Nenad Milić, MA, Assistant
Police Academy, Belgrade

In majority of cases during the interrogation process, a suspect would not say the truth about the facts that could lead to his/her sentence. This is normal and expected behaviour of every person in such a situation. As a consequence of this, law enforcement officers cannot come to the truth and sometimes use forbidden methods and means. Forbidden means and methods used in the course of interrogation have changed through history but the essence is the same – they endanger both physical and psychological integrity of a person, and sometimes they can go as far as to take the most valuable thing away from a person, i.e. his/her life. Namely, in contrast to methods and means used to obtain statements in inquisitorial procedure, and which were ones of the most inhuman in history, today's development of science and technology enabled some new, more subtle but not less brutal methods which imply the use of various electric and electronic devices and psycho-pharmaceuticals. Although they cause great suffering and pains, they most often do not leave any visible traces of their application, the consequence of which is that their use is hard to prove.

The application of forbidden methods and means during interrogation not only violates the rights of a person, but there is a serious risk that the person would admit to committing a crime that it actually did not. In order to prevent this, there are many legal regulations of internal laws, as well as international documents trying to ensure the establishing of truth in a humane and socially acceptable manner. However, do such regulations deprive police and legal institutions entirely of the possibility to influence a suspect in order to persuade him/her to cooperation?

In its nature the interrogation represents so-called coercive communication and accordingly certain "pressure" on the suspect makes an integral part of it. Thus every initiation of verbal content to the suspect (questions, comments...) influences to a certain degree the intellectual, willing or emotional aspects of his/her personality and represents a certain form of "pressure". If the "pressure" is such that violates freedom and rights of the suspect, then it is legally forbidden, as a rule, and in that case the obtained statement would not have any significance and the law enforcement officers that applied such pressure might take the consequences for their conduct. Therefore, certain

Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушавања

intensity of “pressure” on the suspect must be present during interrogation. Where the limit between allowed and forbidden “pressure” on the suspect during interrogation is and when we could say that a suspect’s statement has been given willingly are the questions to which the author attempts to give answers.

Suspect’s free will is not an absolute category so law enforcement officers may use many various tactical procedures to “pressurize” the suspect’s will during interrogation in order to get the truth. However, this “pressure” has limits and some of them are determined by the appropriate provisions of the Constitution, as well as by the appropriate provisions of other legal acts (first of all Criminal Procedure Act) that must be in accordance with it. In all other cases that are strictly forbidden by the law, the limit of “pressure” on the suspect is set by basic rights and freedoms belonging to every person as a human being. Anyone who dares cross that limit must take consequences, and the statement obtained in such a manner must not have any validity. In addition to this, all other evidence which might have been obtained legally but based on the illicitly obtained statement must not have any validity but they also must be rejected as a “fruit from a poisoned tree”.

празна страна